

Asia: VN/24927/2020

Lausuntopyyntö uudistettavan lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeen luonnoksesta

Lausunnonantajan lausunto

Huomiot ohjeen yleisestä osasta: luvut 1–3

Invalidiliitto katsoo, että ohjeen yleinen osa on hyvin perusteltu ja siinä on eritelty hyvin, mitä vaikutusarviointiin kuuluu lainvalmisteluprosessissa. Tällä hetkellä lainvalmisteluprosesseissa ei ole erillistä vammaisvaikutusten arviointia omana kohtanaan, joten jäljempänä tarkemmin mainituin perusteluin Invalidiliitto esittää vammaisvaikutusten arviointia (VAVA) otettavaksi käyttöön lainvalmistelussa.

Invalidiliitto muistuttaa, että YK:n vammaissopimuksen velvoitteista johtuen (art. 4.3) lain valmistelun lisäksi kaikessa poliittisessa päätöksenteossa tulee osallistaa vammaisjärjestöt ja vammaiset henkilöt sekä tiiviisti tulee neuvotella heidän kanssaan. Lainvalmistelun vaikutusarviointia koskevalla ohjeella tulisi olla myös linjaavaa vaikutusta alueilla ja paikallishallinnossa. Tämä korostuu, kun hyvinvointialueet aloittavat toimintansa ja vastaavat sote- sekä pelastuspalveluista jatkossa.

Huomiot perus- ja ihmisoikeusvaikutuksista: luku 4.1

Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten tarkastelu lainsäädännön vaikutusarvioinneissa on erittäin keskeinen elementti, koska Suomen perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Invalidiliiton mielestä ohjeistusluonnoksessa on hyvin linkitetty perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi henkilöön liittyviin ominaisuuksiin kuten sukupuoleen tai ikään liittyviin vaikutusarviointeihin.

Invalidiliitto haluaa huomauttaa, että vammaisuuteen on katsottu liittyvän perusoikeusherkkiä vammaispalveluita, mutta vammaisen ihmisen elämä ei tyhjenny pelkästään tai välttämättä lainkaan ns. sote -kansalaisuuteen. Vammaisten ihmisten asema kuluttajapalveluiden käyttäjänä tai

ylipäättään osallistuminen yhteiskunnan eri toimintoihin edellyttää kaikilla hallinnon tasoilla (valtio, hyvinvointialueet, kunnat) vammaisvaikutusten arviointia (VAVA). Hyvin moninaiselle vammaisten henkilöiden ryhmälle, joka WHO:n mukaan käsittää noin 15 % maailman väestöstä, tulee mahdollistaa kansallisesti yhtäläiset oikeudet muiden kanssa. VAVA on tässä erinomaisen tärkeä menetelmä, joka käsittää vammaisjärjestöjen ja vammaisten nimeämisen lakeja ja politiikkoja käsitteleviin työryhmiin ja kuulemistilaisuuksiin sekä lausuntopyyntöjen valmisteluun. VAVA voi toteutua hyvinvointialueella tai paikallistasolla myös asiakasraatien tai in concreto esteettömyyskävelyn kautta.

Huomiot taloudellisista vaikutuksista: luku 4.2

Vaikutusarviointiohjeesta käy ilmi kohdassa ”4.2.2.4 Yritystoiminnan aloittaminen, yrittäjänä toimiminen ja kasvuedellytykset”, että arvioinnissa on tarkasteltava, kannustaako säädöshanke yrittäjyyteen tai luoko se yrittäjyydelle esteitä, eli helpottaako tai vaikeuttaako hanke uuden yritystoiminnan aloittamista. YK:n vammaissopimuksen artiklan 27 (Työ ja työllistyminen) alakohdan 1. f) mukaan tulee ”edistää mahdollisuuksia itsenäiseen elinkeinonharjoittamiseen, yrittäjyyteen ja oman yritystoiminnan aloittamiseen.” Vammaisten ihmisten työllistymisessä eräs keino on yrittäjyys ja elinkeinonharjoittaminen. Invalidiliitto katsoo, että lainsäädännön valmistelun vaikutusarvioinneissa tulee huomioida myös vammaiset yrittäjät. Erityinen haaste on alkuvaiheessa yritystoiminnan aloittamisessa. Tällä hetkellä Kelan elinkeinotuki ammatillisena kuntoutuksena voi edistää vammaisten henkilöiden yrittäjyyttä.

Toimintakyvystä tai tarvittavien apuvälineiden käytöstä johtuen myös yrityksen perustamiseen liittyvien toimilupakäytänteiden ja yritysvelvoitteiden hoitaminen voi vaatia vammaisilta yrittäjiltä enemmän aikaa ja ohjausta, tämä tulisi huomioida säädöksissä. Myös taloudellinen tuki yrityksen perustamiseen ja ensimmäisen työntekijän palkkaamiseen edistää vammaisten henkilöiden yrittäjyyttä ja välillisesti edistää työllisyyttä.

4.2.2 Yritykset

Valtioneuvosto teki selvityksen (VN TEAS) vuonna 2017 vammaisten henkilöiden yrittäjyydestä ja sen tuesta. Selvityksen päätavoitteena oli löytää Suomeen soveltuva kustannusvaikuttava toimintamalli vammaisten henkilöiden yrittäjyyden lisäämiseksi. Tarkoituksena oli myös parantaa vammaisten henkilöiden toimintamahdollisuuksia yrittäjinä. Selvityksessä kuvattiin vammaisten henkilöiden yrittäjyyden esteitä ja mahdollisuuksia. Metodeina oli käytetty kirjallisuuskatsausta, kyselytutkimusta, haastatteluja ja työpajatyöskentelyä. Selvityksestä ilmeni, että EU-SILC-tilastoon perustuen Suomessa työkäisistä vammaisista henkilöistä 16,1 prosenttia oli yrittäjiä vuonna 2007. Tilasto perustui laveampaan vammaisuuden määritelmään. Suppeamman määritelmään perustuen vammaisia yrittäjiä voidaan arvioida olevan Suomessa 6 000–11 000. Vammaisjärjestöiltä saatuihin arvioihin verrattuna tämä määrä on suuri, mutta mahdollinen.

Invalidiliiton kyselyn v. 2021 N. 46 mukaan vammaisten yrittäjien pääsääntöisin yritysmuoto oli toiminimi, yrittäjäyys ja yrittäjänä yli 10-vuotta toimineita oli yli puolet vastaajista. Vammaisten yrittäjien tilanne tulee huomioida arvioitaessa yritysvaikutuksien säädöksiä.

4.2.2.1 Yritysten välinen kilpailu ja markkinoiden toimivuus

Toimialoista riippuen vammaiset yrittäjät tarvitsevat vammasta johtuen taloudellista kompensatiota tai sosiaalisten kriteerien huomioimista pärjätäkseen kilpailutuksissa muiden yrittäjien kanssa. Invalidiliitto katsoo, että näiden asioiden huomioiminen säädöksissä ei vääristä kilpailua, vaan edistää vammaisten yrittäjien pääsyä markkinoille ja mukaan kilpailutuksiin sekä kehittämään yritystoimintaansa.

4.2.2.2 Sääntelytaakka ja muut kustannukset

Hallinnollinen taakka vammaisen henkilön yrittäjäydessä voi näkyä mm. yrittäjän työajan lisääntymisestä toimintarajoitteesta tai apuvälineen käytöstä johtuen. Invalidiliiton mielestä hallinnollisen taakan merkitys erityisesti vammaiselle yrittäjälle tulee selvittää, jos lainsäädäntö sellaista aiheuttaa kuten esim. uusi lupien hakemista tai muita maksullisia suoritteita.

4.2.2.7 Erityiset vaikutukset pk-yrityksiin (pk-yritystesti)

Ohjeistuksesta käy ilmi ehdotus yrittäjien kuulemisesta tässä yhteydessä. Invalidiliitto tulee mielellään kuultavaksi vammaisten henkilöiden yrittäjäyden näkemysten huomioimiseksi. Invalidiliiton valtakunnallinen yhdistys on Suomen Vammaisyrittäjät ry VamY.

4.2.3.4 Julkinen tuki yleishyödyllisten yhteisöjen ja kolmannen sektorin palvelutuotantoon

Invalidiliitto pitää perusteltuna, että vaikutusarviointiohjelunoksesta huomioidaan kohdassa 4.2.3.4 Julkinen tuki yleishyödyllisten yhteisöjen ja kolmannen sektorin palvelutuotantoon, että ”julkistalouden eri toimijoiden ja hallinnonalojen ohella on tarvittaessa arvioitava säädösehdotuksen vaikutuksia myös yleishyödyllisten yhteisöjen ja kolmannen sektorin toimijoiden asemaan.” Ohjeistuksessa painotetaan sitä, että ”sädösehdotuksessa voidaan arvioida tarkemmin esimerkiksi palvelun järjestämisen taloudellisia vaikutuksia eri toimijoiden näkökulmasta siten, että tavoitteena on kokonaistaloudellisesti mahdollisimman kustannustehokas lopputulos”, mikäli järjestö edunvalvonnan lisäksi saa julkista tukea palveluntuotantoon.

Invalidiliitto katsoo, että tässä pitää huomioida YK:n vammaiskomitean yleiskommentti nro. 2 artiklasta 9 (Esteettömyys ja saavutettavuus). Komitean mukaan julkisia varoja käytettäessä pitää julkisissa hankinnoissa myös järjestöjen ottaa huomioon vammaisten ihmisten kannalta tavaroiden ja palveluiden esteettömyys ja saavutettavuus. Invalidiliiton mielestä esteettömyys tulee asettaa edellytykseksi, kun julkisia varoja käytetään.

Huomiot ympäristövaikutuksista: luku 4.3

-

Huomiot muista ihmisiin kohdistuvista ja yhteiskunnallisista vaikutuksista: luku 4.4

Invalidiliitto kiittää oikeusministeriötä siitä, että vammaisten henkilöiden asemaan kiinnitetään nimenomaista huomiota kohdassa 4.4.1 ihmisryhmiin kohdistuvissa vaikutuksissa alakohdassa 4.4.1.4.

YK:n vammaissopimus on aivan oikein nostettu keskeiseksi oikeuslähteeksi ja vammaisuutta tarkastellaan yleissopimuksen tarkoitussäännöksen kautta. Invalidiliitto pitää kannatettavana, että ohjeistusluonnoksessa todetaan vaikutusarvioinneissa edellytettävän vammaisten henkilöiden moninaisuuden tarkastelua.

Ohjeistusluonnoksessa kuvataan tilanteita, mistä asioista vaikutusarviointeja vammaisten ihmisten kohdalla tarvitaan. ”Vammaisten henkilöiden kannalta merkittäviä kysymyksiä voi liittyä esimerkiksi erilaisten palveluiden saatavuutta, rakennetun ympäristön esteettömyyttä, digitaalisen ympäristön saavutettavuutta, kielellisiä oikeuksia sekä työllisyyttä ja toimeentuloa liittyviin säädosehdotuksiin.” Invalidiliitto katsoo, että kuvatut kohteet ovat relevantteja, mutta listaa tulee jatkaa.

(VAVA) arviointi pitää saada systemaattiseksi osaksi lainsäädännön valmistelua, joka koskettaa vammaisia ihmisiä arjessa. Tämä on parasta vammaisten ihmisten ennakkollista oikeussuojaa. Listalta puuttuvat yhdenvertaisuus, syrjintä ja häirintä, koska yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulee eniten yhteydenottoja vammaisuuteen perustuvan syrjinnän takia.

Muut huomiot

Invalidiliitto ry on fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten ihmisten valtakunnallinen vaikuttamisen ja palvelutoiminnan monialajärjestö. Liitto edistää ja kehittää fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua, liikkua ja elää täysipainoista elämää. Invalidiliitossa on lähes 27 000 henkilöjäsentä ja 143 jäsenyhdistystä.

Vaikutusarviointiohjeistuksessa on eritelty kohdassa 4.4.1 ihmisryhmiin kohdistuvia vaikutuksia, mikä on sinänsä kannatettavaa. Teksti on tiivistä ja ytimekästä, mutta kaipaasi vielä teemojen

avaamista. Invalidiliitto katsoo, että moniperusteinen syrjintä jää tässä hieman sivuun eikä esimerkiksi vammaisten naisten haavoittuvaa asemaa tarkastella, kuten YK:n vammaissopimuksen artikla 6 (Vammaiset naiset ml. tytöt) sitä edellyttäisi. Ainoastaan kohdassa 4.4.1.5 Kielelliset oikeudet sivutaan viittomakieltä käyttävien asemaa. YK:n vammaissopimuksen johdantolauseessa p) nostetaan esiin huoli monikertaisesta syrjinnästä, joka kohdistuu mm. vammaisiin ikääntyneisiin, naisiin ja alkuperäiskansaan kuulumiseen. Vaikutusarviointiohjeistuksen kohdassa 4.4.1.3 Alkuperäiskansaan lukeutuviin saamelaisiin ei huomioida saamelaisia vammaisia, vaikka Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan (VANE) toimintaohjelmassa tälle hallituskaudelle on kirjattu oma kohta saamelaisten vammaisten sosiaalityön ja sosiaalipalveluiden edistämisestä. Kyse sekä saamelaiskulttuurista ja saamen kielistä (pohjois-saame, inarinsaame, kolttasaame).

Helsingissä 14. päivänä huhtikuuta 2022

INVALIDILIITTO RY

Janne Juvakka

Laura Andersson

toimitusjohtaja

yhteiskuntasuhdejohtaja

Lisätietoja: Henrik Gustafsson, lakimies, henrik.gustafsson@invalidiliitto.fi

Gustafsson Henrik

Invalidiliitto ry - Yhteiskuntasuhteet -yksikkö